

А. Г. Лизанець

Розвиток регіонального ринку праці в контексті євроінтеграційних процесів

Визначено зміст поняття “регіональний ринок праці”, досліджено стан та тенденції розвитку регіонального ринку праці Закарпатської області, визначено ризики та перспективи розвитку регіонального ринку праці в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: *регіональний ринок праці, попит і пропозиція робочої сили, економічно-активне населення, безробіття.*

Постановка проблеми. Стан ринку праці та процеси у сфері зайнятості належать до соціально-економічних параметрів, які визначальним чином впливають як на розвиток та конкурентоспроможність окремих регіонів, так і національної економіки в цілому. Ринок праці виступає елементом економічної системи, від якого залежать вектор і темпи економічного розвитку, та, водночас, опосередкує вплив суб'єкту розвитку на робочу силу та стан багатьох соціальних процесів. З огляду на це постійне відстеження і регулювання процесів, які відбуваються на регіональних ринках праці і чинників, що їх зумовлюють, є актуальним завданням, яке має вирішуватись якісно та комплексно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування ринку праці та його регіональних особливостей розглядалися багатьма науковцями. Вагомий внесок у даному напрямку зробили такі теоретики як Д.П. Богиня, В.Я. Брич, В.С. Васильченко, О.А. Грішнова, М.І. Долішній, А.М. Колот, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, О.В. Чернявська та ін. Разом з тим існує нагальна потреба пошуку нових підходів до вирішення проблем розвитку регіональних ринків праці в сучасних умовах.

Метою статті є дослідити особливості розвитку регіонального ринку праці Закарпатської області, його структуру та динаміку, визначити переваги та проблеми функціонування в контексті євроінтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Регіональний ринок праці є структурою національного ринку праці. Подібно до національного ринку, регіональний ринок праці представляє собою механізм з'єднання робочої сили з засобами виробництва. Головною функцією регіонального ринку праці є забезпечення всіх суб'єктів діяльності необхідною робочою силою.

Аналіз наукових праць щодо визначення змісту “регіонального ринку праці” дозволяє виділити дві точки зору. В основі однієї з них – ототожнення регіонального ринку праці із процесами та механізмами працевлаштування [7]. У цьому випадку даний ринок обмежується лише сферою обігу вільної робочої сили регіону, його дія закінчується моментом найму працівника.

Відповідно до іншої точки зору – це система суспільних відносин, соціальних норм та інститутів, що забезпечують відтворення, обмін та використання робочої сили регіону. У цьому контексті регіональний ринок праці розглядається не тільки як сфера обміну робочої сили, але і як сфера відтворення трудового потенціалу і сфера використання робочої сили регіону. Для його означення В.Я. Брич використовує термін “сукупний регіональний ринок праці” [2]. Дане визначення є більш широким за змістом і більш точно характеризує дану категорію.

З огляду на це вважаємо за доцільне розглядати регіональний ринок праці як суспільно-економічну систему, метою функціонування якої є нагромадження, використання та відтворення людських ресурсів. Вона охоплює в межах конкретної території цілісну сукупність сфер, відносин, форм і методів, пов’язаних із трудовою діяльністю людини [12].

Для регіонального ринку праці властиві ті ж ознаки, що і для національного. Проте його функціонування визначається і певними специфічними характеристиками:

1) регіональний ринок праці – це місце взаємодії як місцевих, так і зовнішніх роботодавців та робітників, що з одного боку ускладнює систему взаємовідносин, сприяє підвищенню конкуренції, а з іншого боку – позитивно або негативно впливає на умови праці та ціну робочої сили.

2) суттєвими чинниками впливу на його стан і тенденції розвитку виявляються чинники соціально-економічного, природного, демографічного, культурного характеру. Так, національні, ментальні та релігійні аспекти суттєво впливають на вибір працівників і роботодавців. Особливості видів економічної діяльності в регіоні обмежують можливості робітників реалізувати свої фізичні та розумові здібності. Рівень розвитку продуктивних сил регіону, специфіка і комплексність господарства, його конверсійне навантаження, забезпеченість сировинною базою, динаміка і ефективність виробництва, інвестиційна активність регіону впливає на рівень зайнятості робочої сили та інтенсивність міграційних процесів.

Важливою характеристикою регіону, що впливає на стан ринку праці, є його ділова активність, що характеризується співвідношенням числа зайнятих і безробітних. За цією ознакою регіони розподіляються

на активні, перспективні для розвитку продуктивних сил і рівня зайнятості та депресивні, яким притаманний процес відпливу робочої сили внаслідок недостатності або відсутності працевлаштування [11].

Функціонування регіональних ринків праці регулюється регіональною політикою у цій сфері. Регіональна політика, об'єднуючи різні за пріоритетністю напрями, ґрунтується на чіткому розподілі повноважень центральних і місцевих виконавчих органів влади, діяльність яких забезпечує підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону, ефективне використання його трудового потенціалу і збалансованість територіального ринку праці [9].

Ефективність функціонування регіонального ринку праці визначається певними умовами: рівнем і методами конкуренції між власниками робочої сили за право зайняти краще робоче місце, та між роботодавцями за залучення більш кваліфікованої особи, що пропонує власну працю; самостійністю і незалежністю продавця і покупця робочої сили, які діють відповідно до загального трудового законодавства країни та особистих його аспектів у межах регіону; рівня узгодження попиту і пропозицій робочої сили; якості моніторингу та регулювання регіональних ринків праці з боку держави, місцевих органів влади та інших суб'єктів ринку праці (зокрема служб зайнятості) тощо.

У загальному ринок праці України характеризується структурними зрушеннями, дисбалансом між попитом та пропозицією робочої сили, посиленням проблем зайнятості та недосконалою системою регулювання.

За результатами проведених досліджень для регіонального ринку праці Закарпатської області за останні роки були притаманні наступні тенденції: перевищення пропозиції робочої сили над попитом; зниження зайнятості у сфері суспільного виробництва; спад економічної активності населення внаслідок еміграційних процесів і скорочення природного приросту населення; розширення неформальної зайнятості; високий рівень зайнятості в особистому домашньому господарстві тощо.

Наявний стан розподілу населення Закарпаття за економічною активністю представлений у табл. 1.

Згідно даних Державної служби статистики Закарпатської області, у середньому за 2013 р. чисельність економічно-активного населення склала 586,8 тис. осіб (63,55% від трудових ресурсів регіону), що на 0,55% більше, ніж у попередньому періоді. Чисельність зайнятого населення у віці 15-70 років, порівняно з 2012 р., збільшилася на 10,4 тис. осіб та становила 541,2 тис. осіб. Рівень зайнятості зріс з 57,52% у 2012 р. до 58,65% у 2013 р.

Розподіл населення Закарпаття за економічною активністю

Роки	Зайняте населення		Безробітні		Економічно неактивне населення	
	тис. осіб	% до загальної чисельності	тис. осіб	% до загальної чисельності	тис. осіб	% до загальної чисельності
2005	551,0	59,99	41,3	4,50	326,2	35,51
2006	543,3	59,04	41,3	4,49	335,6	36,47
2007	547,6	59,42	37,0	4,01	337,0	36,57
2008	552,2	59,86	37,8	4,10	332,5	36,04
2009	524,7	56,89	57,9	6,28	339,7	36,83
2010	531,8	57,67	50,4	5,47	340,0	36,87
2011	522,7	56,63	55,2	5,98	345,1	37,39
2012	530,8	57,52	50,6	5,48	341,4	37,00
2013	541,2	58,65	45,6	4,9	336,7	36,45

Складено на основі [4; 8]

Чисельність безробітних у середньому за 2013 р. зменшилася на 5 тис. осіб і становила 45,6 тис. осіб. Рівень безробіття, знизився з 5,48% до 4,9%.

Частка економічно-неактивного населення області знаходиться в межах 35-37%, що є дуже високим показником. Проте така ситуація може бути пояснена тим фактом, що значна частина населення області реалізує свої здібності до праці поза межами офіційного ринку праці. Мова йде про нелегальну зайнятість як у межах області, країни, так і за кордоном.

Оскільки Закарпатська область належить до прикордонних регіонів, то багато осіб працездатного віку виїжджають за кордон для працевлаштування, тобто є трудовими мігрантами. Недосконалість офіційної статистики та часто “неофіційність” працевлаштування за кордоном ускладнюють визначення та аналіз кількісних і якісних характеристик регіональної трудової міграції. За офіційними даними статистики у Закарпатській області загальна кількість мігрантів у 2013 р. склала 8 070 осіб (у т.ч. внутрішньо регіональна міграція – 4 420 осіб, міжрегіональна – 3 046 осіб, а міждержавна – 604 осіб) [8]. Але ці цифри не дають можливість проаналізувати структуру мігрантів, тривалість та причини міграції.

Моніторинг ринку праці, як національного, так і регіонального зводяться до таких основних показників: попит і пропозиція робочої сили, баланс і кон'юнктура ринку праці. Причому, методологія обліку безробітних, яка використовується в нашій країні, відрізняється від методики, що рекомендується Міжнародною організацією праці (МОП), що суттєво впливає на результати моніторингу і їх трактування. Згідно вітчизняної методології обліку, безробітними вважаються виключно ті особи, що є зареєстрованими в державній службі зайнятості. Різницю в кількісних показниках обліку безробіття, можна побачити в табл. 2 та на рис. 1.

Рівень безробіття у Закарпатській області та країні, %

Роки	Вітчизняна методика		Методика МОП	
	Закарпаття	Україна	Закарпаття	Україна
2005	3,4	3,1	7,1	6,8
2006	2,8	2,7	6,3	6,4
2007	2,3	2,3	6,4	6,4
2008	3	3	9,9	9,9
2009	1,7	1,9	8,7	8,1
2010	1,8	2	9,6	7,9
2011	1,6	1,8	9,5	7,5
2012	1,8	1,9	9,2	7,6
2013	1,1	1,9	9,2	7,2

Складено на основі [3; 8]

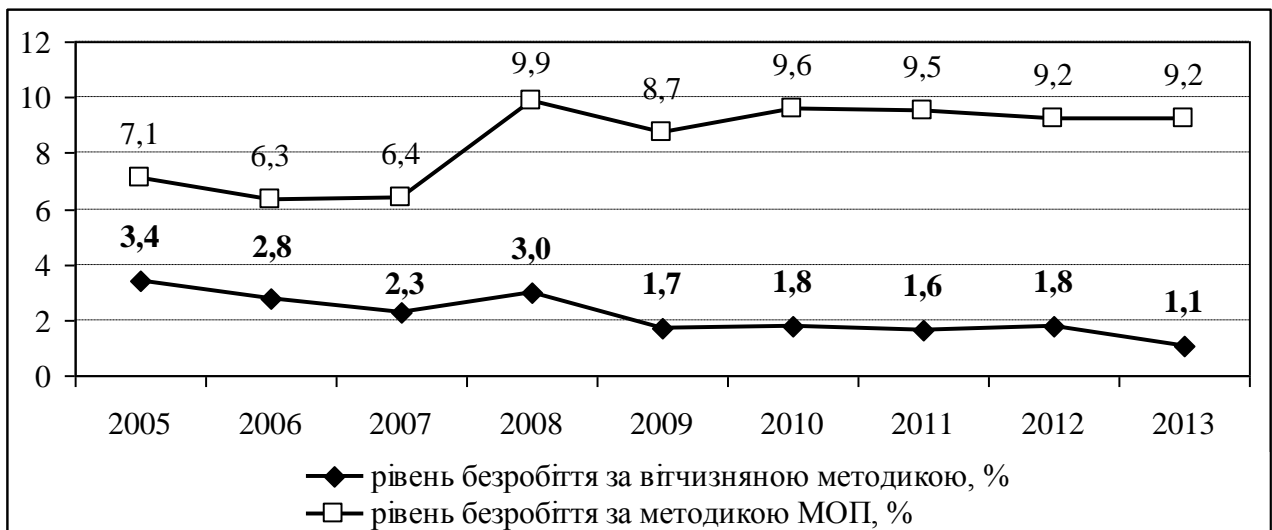

Рис. 1. Динаміка рівня безробіття у Закарпатській області за вітчизняною методикою та методикою МОП

Згідно офіційних статистичних даних рівень безробіття у регіоні за вітчизняною методикою суттєво відрізняється від показника за методикою МОП. Так, якщо згідно першої методики, Закарпаття демонструє нижчі показники, ніж по країні в цілому, то за другою – рівень безробіття у регіоні суттєво перевищує значення, характерні для ринку праці загалом. Це пов'язано з тим, що велика частка населення, яка не є зареєстрованою у державному центрі зайнятості, просто не включається у категорію безробітних. Через це маємо такий “низький” номінальний рівень безробіття (навіть нижчий за природний 5-5,5%), але такий високий фактичний. Така ситуація ускладнює процеси аналізу регіональних ринків праці та вимагає приведення у відповідність вітчизняної методики обліку і аналізу з міжнародною.

На показники безробіття в регіоні впливає застосування неповної зайнятості. У 2013 р. кількість працівників, які працювали в режимі неповного робочого дня (тижня) на регіональному ринку праці, становила 15,9 тис. осіб, або 8,7% середньооблікової кількості штатних працівників, ще 1,0 тис. осіб, або 0,5% відповідно, знаходились у відпустках без збереження заробітної плати. Порівняно з 2012 р. кількість працівників першої з цих категорій збільшилася на 3,3%, а другої – скоротилася на 62,3% [4].

Серед видів економічної діяльності найнижчим рівень зайнятості на ринку праці Закарпаття був у поштовій та кур'єрській діяльності – 82,1%, у наукових дослідженнях та розробках – 86,6%, у тимчасовому розміщенні й організації харчування – 87,6% у будівництві – 89,6% та у транспорті, складському господарстві.

Середня тривалість зареєстрованого безробіття у Закарпатській області на кінець 2013 р. становила 4 місяці. Лише 1,3% безробітних шукали роботу за допомогою державної служби зайнятості понад рік, для більшості пошук тривав до трьох місяців, для кожного третього – від 3 до 6 місяців, для кожного четвертого – від 6 до 12 місяців.

За останніми даними, у загальній кількості вакансій кожна третя була в переробній промисловості, кожна шоста – в транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності, кожна дев'ята – в державному управлінні й обороні; обов'язковому соціальному страхуванні, кожна дванадцята – в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів.

За професійними групами найбільший попит на робочу силу спостерігався на кваліфікованих робітників з інструментом (35% від загальної кількості заявлених вакансій) та працівників сфери торгівлі та послуг (20,6%), а найменший – на кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (0,7%) та технічних службовців (2,8%) [4].

Аналіз структури зайнятості та тенденцій зміни регіонального ринку праці Закарпатської області дозволив виявити наступні його особливості: поступове збільшення фактичного рівня зайнятості населення; значна частка економічно-неактивного населення у складі трудових ресурсів та їх реалізація поза межами офіційного ринку праці; збільшення питомої ваги працівників, задіяних не у державних, а у приватних структурах; стрімкий розвиток нестандартних форм зайнятості (надомної, дистанційної, тимчасової, часткової); посилення мобільності робочої сили (часта зміна місця працевлаштування); інтенсифікація міграційних процесів (як внутрішніх, так і зовнішніх); зниження питомої ваги кваліфікованих

спеціалістів серед зареєстрованих безробітних; збільшення молодіжного безробіття, серед осіб понад 50 років та інших соціально вразливих категорій населення; приріст зайнятості у таких видах економічної діяльності як інформаційні технології, оптова та роздрібна торгівля, туристичний та готельно-ресторанний бізнес; низький рівень мінімальної та середньої заробітної плати в області; надмірна диференціація оплати праці за статусними групами та у секторах економіки.

Прагнення України до євроінтеграції та підписання асоціації з ЄС суттєво впливатиме на подальший розвиток національного та регіональних ринків праці. Щодо євроінтеграційних процесів, то вони сприятимуть зміні ситуації на ринку праці, створюючи, водночас, як можливості, так і загрози. Інтеграційна привабливість ЄС для України загалом та для регіонального ринку праці Закарпаття полягає у наступному:

1) удосконалення трудового законодавства шляхом приведення його у відповідність із вимогами ЄС: створення рівних можливостей для всіх, включно із впровадженням в Україні ряду директив ЄС у сфері трудового права, протидії дискримінації і забезпечення гендерної рівності, гарантування здорових і безпечних умов праці;

2) сприятливий інвестиційний клімат та ділове середовище, що призведе до створення нових робочих місць та підвищення продуктивності і якості праці;

3) легалізація трудової міграції. Угода про асоціацію не надає Україні вільного режиму працевлаштування на території ЄС, хоч і полегшує дещо такі умови внаслідок: поступової лібералізації візового режиму; постійного діалогу з питань міграції і спільного управління цими процесами; сприяння інтеграції законно проживаючих вихідців з України в суспільство країни перебування. Це особливо актуально для трудових ресурсів Закарпатської області, яка межує з чотирма європейськими країнами (Словаччина, Угорщина, Польща та Румунія). Спрощення працевлаштування за кордоном на легальній основі знизить напругу на регіональному ринку праці та дозволить підвищити рівень добробуту населення регіону;

4) підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили за рахунок можливого розширення доступу до систем професійної підготовки у провідних європейських країнах. Уже сьогодні значна частина молоді області віддає перевагу здобуттю вищої освіти у Словаччині, Польщі та Угорщині;

5) підвищення стандартів якості життя населення.

Проте євроінтеграційні процеси несуть у собі і певні ризики для розвитку національного і регіонального ринку праці у коротко-

та середньостроковому періоді. Ці ризики пов'язані з поглибленням диспропорцій на ринку праці. Переваги від євроінтеграції отримують здебільшого роботодавці, які представляють ринок робочих місць.

Що стосується регіонального ринку робочої сили, то для нього характерними явищами виявляються: скороченням обсягів зайнятості в офіційній економіці; зростання тимчасового безробіття внаслідок структурних змін та відсутності супроводу подальшого працевлаштування; збільшення масштабів неформальної та нестандартної зайнятості; посиленням інтенсивності та напруженості праці у транснаціональних корпораціях; загостренням конкуренції між українськими і західними фахівцями та внутрішньої конкуренції за престижні робочі місця.

Для активізації розвитку регіонального ринку праці Закарпатської області сучасних умовах необхідно: сприяти зменшенню масштабів нелегальної трудової діяльності на регіональному рівні; забезпечити адекватність вимог роботодавців рівню оплати й умов праці; створити умови для підвищення територіальної мобільності населення з метою врегулювання міграційних процесів і переведення їх у легальне русло; удосконалити підготовку безробітних під регіональні замовлення підприємств та роботодавців. Забезпечити більш тісну співпрацю служб зайнятості та місцевих органів влади з освітніми закладами; розробити заходи зі створення умов для розширення сфери зайнятості сільського населення; розробити методику прогнозування потреби економіки у робочій силі за видами економічної діяльності та за професіями, для координації дій між державними, місцевими органами управління, підприємствами та освітніми закладами щодо обсягів підготовки кадрів та їх структури за спеціальностями і напрямками підготовки.

Висновки. Розвиток та регулювання регіональних ринків праці повинні здійснюватись із врахуванням тенденцій та перспектив розвитку національної економіки та євроінтеграційних процесів. Мінімізація негативного впливу ризиків та посилення позитивних наслідків від євроінтеграції вимагає реформування моделі регулювання регіональних ринків праці шляхом поєднання державних та ринкових інструментів, забезпечення продуктивної зайнятості економічно-активного населення, усунення практики неформального регулювання зайнятості, стимулювання розвитку якісних освітніх послуг як засобу підвищення конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили.

Список використаних джерел

1. Закон України від 05.07.2012. “Про зайнятість населення”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/5067-17.

2. Брич В.Я. Регіональний ринок праці / В.Я. Брич, І.Б. Шевченко. – Т. : Підручники і посібники, 2003. – 204 с.
3. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : –<http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Зайнятість працівників області за 2013 р. (Стат. бюлетень). Держ. служба статистики України в Закарпатській області. Головне управління статистики у Закарпатській області, 2014. – 45 с.
5. Економіка та інвестиції. Соціальна сфера Закарпатська обласна державна адміністрація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/ua/507.htm>.
6. Лібанова Е.М. Ринок праці : [Текст] Навч. посібник / Е.М. Лібанова. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
7. Михальченко Г.Г. Розвиток регіональних ринків праці [Текст] // Економіка промисловості. – 2012, № 1-2 (57-58). – С. 329-340.
8. Основні показники ринку праці. Головне управління статистики у Закарпатській області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/prasja>.
9. Панасюк І. О. Регіональний ринок праці: зайнятість та безробіття населення / І. О. Панасюк, Н. П. Рябушенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal.
10. Праця у Закарпатській області (Статистичний збірник) Головне управління статистики у Закарпатській області, 2013. – 115 с.
11. Приймак В. Регіональні особливості безробіття в Україні / В. Приймак // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 4. – С. 8-13.
12. Чернявська О. В. Ринок праці : [Текст] навч. посіб. / О. В. Чернявська. – 2-ге вид., перероб. та допов. – К. : ЦУЛ, 2013. – Книга. – 522 с.

Lyzanets A. H. The development of the regional labor market in the context of European integration processes.

The concept of “regional labor market” is defined. The state and trends of Transcarpathian regional labor market are revealed. The risks and prospects of the regional labor market development in European integration conditions are identified.

Key words: *regional labor market, demand and supply of labor, the economically active population and unemployment.*

Лизанец А. Г. Развитие регионального рынка труда в контексте евроинтеграционных процессов.

Определено содержание понятия “региональный рынок труда”, исследовано состояние и тенденции развития рынка труда Закарпатской области, определены риски и перспективы развития регионального рынка труда в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: *региональный рынок труда, спрос и предложение рабочей силы, экономически активное население, безработица.*